

CONVERSA

Josep Moliner

ALCALDE DE
PUIGCERDÀ DURANT
LA TRANSICIÓ I ÚNIC
DIPUTAT Cerdà AL
PARLAMENT DES DE LA
REPÚBLICA

PRIMERS RELLEUS

Ramon Felipó

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Bernadó
de la Seu**

TRES GENERACIONS
DE SABATERS QUE FA
UN SEGLE QUE CUIDEN
EL CALÇAT DELS
URGELLENCES

PERFILS

Magdalena Solé

UNA BELLVERENCA DE
97 ANYS AVANÇADA A LA
SEVA GENERACIÓ

Lluís Plans

TOTA UNA VIDA
DARRERE EL TAULELL
DE CAL CISTELLER
DE BERGA

Antònia Peralba

LA METGESSA QUE HA
TINGUT CURA DELS
NARGONINS ELS
ÚLTIMS 35 ANYS

INDRET

Arsèguet

A PEU

**Per la vall
de Campcardós**

cadípedraforca

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

VIURE AL MAS

**36 pàgines que ens traslladen a la
història dels masos i de les cases
aïllades de les nostres contrades;
indrets singulars o emblemàtics
on el ritme de la vida ha estat
i és, encara, diferent al dels
pobles i de les ciutats**

00032

9 772013 4367005

urgèlia

El perfecte equilibri
del nostre Cadí,
la seva essència
i el saber fer d'unes
mans expertes.

DIRECTOR >

Guillem Lluch Torres
guillem@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE CONTINGUTS >

Lia Pou
cadipendraforca@grupgavarres.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
cadipendraforca@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >

Sandra Adam Auger
Eva Arasa Altimira
Pere Aymerich
Marc Bernadas
Jordi Pau Caballero Oller
Josep Carreras Vilà
Josep Clara
Dolors Clotet Cortina
Albert Crespo
Ramon Felipó Oriol
Laia Ferré Marot
Daniel Fité i Erill
Marcel Fité
Laura Font Sentís
Maria Formenti Cosp
Carles Gascón Chopo
Quirze Grifell
Climent Miró Tuset
Eva Múrcia Soler
Jordi Pardinilla Vilaplana
Gael Piguillem
Àngel del Pozo
Meritxell Prat Marcé
Dolors Pujols
Enric Quilez Castro
Rosa Serra Rotés
Ingrid Solé
Martí Solé Irla
Miquel Spa
Montse Subirana
M. Àngels Terrones
Eva Tomàs Gonfaus
Ramon Vilalta

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Grup Gavarres (972 46 29 29)
gestió@grupgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL > GI-1102-2006

ISSN > 2013-3677

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Gieré i Mònica Sala
cadipendraforca@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Lia Pou
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
gestio@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Montse Casas
subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

gavarres@grupgavarres.cat
garrotxes@grupgavarres.cat
alberes@grupgavarres.cat
garonanogueres@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

- > Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'
- > Premis Literaris Homilies
d'Organyà 2016
'Premi Albert Vives de Periodisme'
- > Premi Pirene de Periodisme
Interpirinenc 2017

EINES I PRODUCTES
DELS MASOS QUE ES
DEDIQUEN A LA PAGESIA
I A LA RAMADERIA.
FOTO: RAMON VILALTA.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS EL PEDRAFORCA, UNA MUNTANYA DE CONTRADICCIONS

RAMON FELIPÓ ORIOI (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-9

ACTUALITAT

10-15

CONVERSA JOSEP MOLINER

GUILLERM LLUCH TORRES (TEXT) // GAEL PIGUILLEM (FOTOGRAFIA)

16-20

RETRAT DE FAMÍLIA ELS BERNADÓ DE LA SEU

MIQUEL SPA (TEXT) // ALBERT CRESPO (FOTOGRAFIA)

22-27

PERFILS

MAGDALENA SOLÉ / LLUÍS PLANS / ANTÒNIA PERALBA

LAURA FONT SENTÍS / DOLORS CLOTET CORTINA / LAIA FERRÉ MAROT (TEXT)
GAEL PIGUILLEM / DOLORS CLOTET CORTINA / ALBERT CRESPO (FOTOGRAFIA)

29-66

DOSSIER VIURE AL MAS

GUILLERM LLUCH TORRES (COORDINACIÓ)

68-83

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // PALEONTOLOGIA // ETNOLOGIA // HISTÒRIA
HISTÒRIA DE L'ART // GASTRONOMIA // FLORA

84-87

INDRET ARSÈGUEL

MIQUEL SPA (TEXT) // RAMON VILALTA (FOTOGRAFIA)

88-89

A PEU

LA VALL DE CAMPCARDÓS

JORDI PAU CABALLERO OLLER (TEXT I FOTOGRAFIA)

conversa

AMB UN HISTÒRIC POLÍTIC CERDÀ > JOSEP MOLINER FLORENSA (PUIGCERDÀ, 1936) TÉ L'HONOR D'HAVER ESTAT L'ÚNIC DIPUTAT CERDÀ AL PARLAMENT DE CATALUNYA DES DEL TEMPS DE LA REPÚBLICA. ALCALDE DE PUIGCERDÀ DURANT LA TRANSICIÓ, VA IMPULSAR OBRES I EQUIPAMENTS COM EL POLIESPORTIU O L'OBERTURA DE L'AVINGUDA DE SCHIERBECK. DE BEN JOVE VA COMENÇAR TREBALLANT EN EL MÓN DE L'HOSTALERIA, UNA FEINA QUE EL VA DUR FINS A MANCHESTER; ENTORNAR, VA DEDICAR BONA PART DE LA SEVA VIDA LABORAL A DUES AGÈNCIES DE DUANES EN UNA ÈPOCA EN QUÈ LA FRONTERA ERA BEN VIVA, AIXÍ COM TAMBÉ A LA BANCA.

GUILLEM LLUCH TORRES TEXT
GAEL PIGUILLEM FOTOGRAFIA

Josep Moliner

Josep Moliner va néixer a Puigcerdà un mes de març de fa 86 anys. El seu pare, David Moliner Boix, era fill de Ripoll i la seva mare, Ignàsia Florensa Carrera, era de Puigcerdà, lloc on es van conèixer i van tenir cinc fills. En Josep encara conserva una germana a Berga. Fa 61 anys, tot just en tornar de viure i treballar un any a Manchester, es va casar amb una puigcerdanenca filla de la fusteria Pubill, la Maria Ramon, amb qui van tenir dues filles.

—On vau anar a estudi?

—«Vaig fer els estudis als Escolapis i, després, vaig cursar el batxillerat superior. Amb catorze anys ja em vaig posar a treballar en el món de l'hostaleria, concretament a l'Hotel del Lago de Puigcerdà.»

—Per què l'hostaleria?

—«Senzillament perquè buscaven grums per a l'hotel, jo tenia catorze anys, havia de treballar i em van agafar. Vaig estar de grum cinc o sis anys i després ja em van posar a fer de cap de recepció.»

—Com era l'ambient a l'hotel?

—«A l'Hotel del Lago venia el client típic d'estiueig del golf, de fet en dèiem 'la gent del golf'. Eren les famílies aristocràtiques de l'època: la família Fabra, la família Daurella... famílies molt destacades de Catalunya que tenien la seva torre a la part del golf i participaven molt activament a la sala de festes de l'hotel. Recordo també Joan Antoni Samaranch, que venia cada any com a client de l'hotel. Hi

GUILLEM LLUCH TORRES. Barcelona, 1986. Periodista
GAEL PIGUILLEM. Barcelona, 1979. Fotògraf

retrat de família

ELS SABATERS DE LA SEU > ENTRAR AL TALLER D'UN SABATER TÉ QUELCOM DE VIATGE AL PASSAT. L'OLOR INTENSA DE CUIR, COLA I GOMA ENVAEIX UN AMBIENT CARREGAT D'EINES, TAULELLS I RETALLS. ASSEGUT DAVANT LA SOLA, EL SABATER PASSA LES HORES CONCENTRAT ARREGLANT UNA SABATA, QUE ÉS PART DE LA INTIMITAT DEL CLIENT. NO TÉ QUALSEVOL COSA A LES MANS. LA FAMÍLIA BERNADÓ CUIDA DES DE FA UN SEGLE LES SABATES DE LA SEU D'URGELL. S'HI HA FET UN NOM. AVI, FILL I NET. SÓN CAL RAMIR EL SABATER.

MIQUEL SPA TEXT

ALBERT CRESPO FOTOGRAFIA

Un segle calçant l'Alt Urgell

En Ramir es mira la bota. L'acarona i n'analitza els detalls. És una bota de cuir. Robusta, pesada i forta. És un calçat amb una sola ferma amb claus per caminar pel gel i uns cosits als laterals que resisteixen el pas de les dècades. En Ramir es mira la bota que va fer el seu pare fa seixanta anys i que uns coneguts van recuperar en l'oblit d'una masia. En la mirada hi ha el pas dels anys. Els records d'un ofici que ha anat canviant amb el Pirineu i la societat. Ja no es fan botes com aquelles. Perquè tampoc la vida d'avui és la de l'Urgellet de fa un segle ni les modes ni els costums d'ara s'assemblen en res a les d'abans. En Ramir Bernadó contempla

la bota i, davant seu, el seu fill Carles és el continuador d'una saga de sabaters que lluita en ple segle XXI per mantenir viu un ofici que es va perdent. Al taller encara s'hi respira l'olor de cuir, cola i goma. Retalls de pell, soles, talons i moltes eines en un espai que desprèn vida i concentració en la feina menuda d'arreglar sabates.

La saga de sabaters la va començar Ramir Bernadó Parache, un noi fill del Pont de Suert que de ben jove va viatjar a Lleida a fer d'aprenent. En aquell establiment de la capital del Segrià en Ramir va aprendre l'ofici de treballar el cuir. Hi feien sabates, bosses i guants. Així va ser com en tornar al Pont de Suert

va obrir-hi la seva primera botiga. Però l'any 1953, arran de l'avís d'un marxant que a la Seu d'Urgell s'hi traspassava una botiga, va decidir instal·lar-se a la capital de l'Alt Urgell. En aquesta decisió va néixer una tradició familiar que ara és indestruïble de la Seu.

Eren anys d'un Pirineu abocat a la vida tradicional de l'agricultura i la ramaderia, en el qual els oficis de sempre semblaven institucions immortals. Una època en què ser fuster, sastre o sabater era tenir un estatus dins la societat. D'aquesta manera en Ramir Bernadó es va començar a fer un nom entre les famílies urgellenques. La primera botiga de la Seu ofe-

MIQUEL SPA. Mataró, 1971. Periodista

ALBERT CRESPO. Barcelona, 1985. Fotògraf

ria, inicialment, venda de sabates, però de seguida es va anar encaminant cap a la reparació i la fabricació a mida en un segon local que va obrir al passatge Quarter. Bàsicament es guanyava la vida fent sabates per a ramaders, pastors i caçadors, que necessitaven un calçat robust per treballar a l'exterior sota tota mena de condicions meteorològiques. També feia sabates de mudar per anar a cerimònies que en aquells anys eren tota una celebració com casaments o bateigs. Ben aviat es va fer una clientela fixa perquè hi havia molta feina.

A la Seu hi havia, a mig segle passat, una dotzena de sabaters perquè també treballaven en la fabricació de les guarnicions, les peces de cuir per a fer cinturons, bosses o els guarniments dels cavalls i carros. Ja en aquells anys l'establiment es va donar a conèixer com a Cal Ramir sabater i així s'ha assentat entre la cultura popular de la Seu. En Ramir feia de sabater i la mare, la Salut Bovet, feia punts de mitja.

De la fàbrica a la sabateria. En Ramir Bernadó Bovet, nascut l'any 1950, ja va créixer en l'ambient de la sabateria. Va estudiar el batxillerat elemental i amb catorze anys es va posar a treballar amb els pares. Tornat del servei militar, amb el primer descens en les demandes de les botes a mida a principi dels anys setanta, en Ramir va decidir provar nous sectors laborals i va entrar a treballar a la fàbrica d'electrodomèstics Taurus a Organyà. Hi va estar dotze anys: «Eren unes altres circumstàncies, el negoci ja no era el que havia estat i n'havíem de viure dues famílies. El pare encara era valent per portar la sabateria sol i hi havia una gran demanda d'electrodomèstics Taurus.»

Durant una temporada en Ramir va aprofitar l'estada a Organyà per obrir-hi una sabateria. Feia torn de

La família Bernadó de Cal Ramir és una institució a l'Alt Urgell.

CULTURA PROPERA

**ENRIQUEIX-TE
AMB EL PATRIMONI
LOCAL**

La **Diputació de Barcelona** col·labora en la promoció, gestió i conservació del patrimoni local mitjançant la Xarxa de Museus Locals i la Xarxa d'Arxius Municipals perquè aposta per la cultura al territori.

www.diba.cat/opc
museuslocals.diba.cat
xam.diba.cat

**Diputació
Barcelona**

DOSSIER

VIURE AL MAS

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

Aferrats a viure lluny	30	GUILLEM LLUCH TORRES [Barcelona, 1986. Periodista]
Un mas a la frontera	32	JORDI PARDINILLA VILAPLANA [Santo André (Brasil), 1963. Periodista]
Una pionera al món rural cerdà	34	SANDRA ADAM AUGER [Puigcerdà, 1985. Historiadora de l'art i professora de Secundària] MARTÍ SOLÉ IRLA [Puigcerdà, 1954. Estudiós de la història local]
Un molí adaptat als temps	36	MARIA FORMENTI COSP [Puigcerdà, 1986. Periodista]
Arrelats a la terra	38	MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]
PERFIL > Ramon Solà	40	DOLORS CLOTET CORTINA [Guardiola de Berguedà, 1970. Periodista]
Tota una vida a cal Jan	42	EVA MÚRCIA SOLER [La Seu d'Urgell, 1993. Graduada en Comunicació i Periodisme Audiovisual]
De la pagesia al turisme	44	CLIMENT MIRÓ TUSET [La Seu d'Urgell, 1970. Llicenciat en Humanitats]
A cal Serni des de 1777	46	DANIEL FITÉ I ERILL [Cabó, 1994. Historiador]
De Cortiuda a Peramola a peu	50	MARCEL FITÉ [Coll de Nargó, 1949. Filòleg]
Arrels profundes a Balielles	52	DOLORS PUJOLS [Sant Llorenç de Morunys, 1985. Periodista]
Dones valentes a Pardinella	56	MONTSE SUBIRANA [La Pobla de Lillet. Doctora en Psicologia]
Vida a can Blanc de Vilacireres	58	EVA TOMÀS GONFAUS [Gósol, 1986. Filòloga]
Can Gironella, l'origen de tot	60	DOLORS CLOTET CORTINA
Masovers del Baix Berguedà	62	ROSA SERRA ROTÉS [Puig-reig, 1958. Historiadora]
Set generacions a can Solà	64	MERITXELL PRAT MARCÉ [Bagà, 1988. Periodista]
El mas d'Alins, símbol de llibertat	66	EVA ARASA ALTIMIRA [Sabadell, 1976. Periodista]

Cistell amb verdures.
FOTO: Ramon Vilalta.

Aferrats a viure lluny

Guillem Lluch Torres > TEXT

La vida a pagès ha estat abordada en nombroses ocasions i des de diverses perspectives en les pàgines d'aquesta revista. En aquesta ocasió, ens hem volgut fixar en un tipus de vida lligat també a l'àmbit rural, però força singular i diferent al que trobem als pobles i viles de les nostres comarques. Es tracta de la vida i la feina als masos i a les cases aïllades.

El sud del Berguedà atresora masos amb 200 i 300 anys d'història, molts dels quals han estat menats durant dècades per masovers. Hem demanat a la Rosa Serra que ens fes una aproximació a la masoveria, per entendre com es regien bona part d'aquestes grans masades i com hi era la vida dècades enrere. Parlant de masovers, la Dolors Clotet n'ha anat a trobar un, en Ramon Solà, per tal de saber com vivien a la masia d'Obiols d'Avià. Una masada on ja els seus avis hi feien de masovers. Encara de la mà de la Dolors, ens hem volgut fixar en una de les masies més importants del municipi de Gironella –tant important, de fet, que porta el seu nom, can Gironella– i hem anat a parlar amb la família que fa unes quantes generacions que hi viu i en té cura.

Remuntant el Llobregat hem anat a parar a can Solà, al municipi de Vallcebre. Fins a set generacions d'una mateixa família han viscut i treballat en aquesta

masia pròxima al nucli de Sant Julià de Fréixens. La Meritxell Prat ha conversat amb membres de les tres generacions que encara conviuen avui dia sota el mateix sostre del mas.

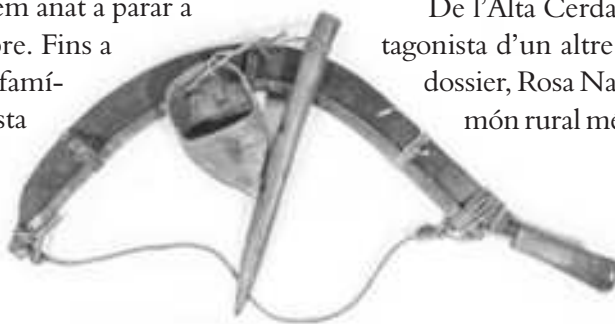
Una mica més amunt, a Gósol, ens hem anat a fixar en el cas de can Blanc de Vilacireres. L'Eva Tomàs ha pogut parlar amb un dels propietaris que hi va viure fins als setze anys, i també amb la parella que hi viu actualment i que ha donat una segona vida a la masia i l'ha convertida en una casa de turisme rural. Encara a l'Alt Berguedà, la Montse Subirana ens ha descobert el cas del mas Pardinella, una casa centenària situada entre la Pobla de Lillet i Guardiola de Berguedà on les dones hi han tingut, històricament, un paper destacat.

Ja a Cerdanya, el Jordi Pardinilla ha anat a veure la família que fa dècades que viu i treballa en un mas singular, situat ben bé al damunt de la ratlla que separa els estats espanyol i francès. Es tracta de la torre del Gelabert on, de fet, tenen una part de la finca a cada banda de la frontera i això els ha fet viure situacions que els permetrien escriure un llibre sencer.

De l'Alta Cerdanya, justament, és la protagonista d'un altre dels reportatges d'aquest dossier, Rosa Naudó Carrera, l'activista del món rural més coneguda com a Rosa de

Eines de segador: el volant,
l'arquet, el garrot i l'esclop.

FOTO: Ramon Vilalta.

Montellà. La Sandra Adam i el Martí Solé han recollit els records dels seus vuitanta anys, que ens permeten recrear com era la vida de pagès a cal Manyago, una masada de Santa Llocaia.

Segre avall hem arribat al Molí de Ger, una casa aïllada, situada al bell mig de la plana cerdana. La família que hi viu des de fa dècades va canviar la feina de moliner per les vaques de llet i la generació que hi treballa actualment, els germans Pere i Francesc Pujol, s'han adaptat als nous temps i, a banda de mantenir l'explo-tació lletera, hi han obert una formatgeria artesana. De tot plegat, ens en parla la Maria Fomenti.

Tot i els greus problemes de relleu generacional que arrossega la pagesia, el Pere i el Francesc no són els únics joves cerdans que han decidit quedar-se a la masia. El Miquel Spa ha anat a parlar amb altres persones joves, en aquest cas del Baridà i la Batllia, que també han decidit seguir la feina dels seus pares. És el cas de l'Albert Subirana, d'Esconsa, i de les germanes Laura i Júlia Font, de la Serra.

I no gaire lluny de la Serra, remuntant el riu de la Llosa, l'Eva Múrcia ha anat a trobar dos germans que saben què és viure a més de 1.600 metres d'altitud i ben allunyats dels principals nuclis de població. Es tracta del Daniel i el Jan, la vuitena generació de la fa-

mília que fa més de 300 anys que habita cal Jan de la Llosa.

Si unes línies més amunt dèiem que la frontera ha fet singular la Torre del Gelabert de Puigcerdà, no ha estat menys el cas del mas d'Alins. Situat a Andorra, a la parròquia de Sant Julià de Lòria, aquesta gran masada està a escassos metres dels pobles d'Arduix i Argozell, ja al municipi alturgellenc de les Valls de Valira. Aquesta posició de

frontera ha fet que el mas hagi estat testimoni de nombroses històries i anècdotes, que ha recollit l'Eva Arasa.

Una mica més al sud, a prop d'Aravell, el Climent Miró ha anat a parlar amb la família que fa anys que habita el mas d'en Roqueta. Es tracta d'una casa que, com diu el mateix Climent, enfonsa les arrels en la història medieval de l'Alt Urgell i que s'ha recon-vertit passant de la pagesia al turisme.

Una altra masada amb molts anys d'història és cal Serni, a la vall de Cabó. Datada de l'any 1777, ja són deu les generacions que han viscut a la casa, tal com ha recollit el Daniel Fité al seu reportatge.

Ja al sud de la comarca, el Marcel Fité ha anat a trobar la Rosina Vidal, filla de cal Bernardí de Cortiuda. Amb ella ha rememorat com era la vida en aquest indret tan aïllat que l'obligava cada dia a fer quatre hores a peu per anar a estudi a Peramola.

Acabem aquest recorregut a Balielles, una important masia situada a cavall dels municipis de Guixers, Navès i Montmajor. La Dolors Pujols ha pogut parlar amb Joan Baliellas, representant de l'última generació que encara hi va viure i que, tot i marxar-ne, ha seguit pujant-hi cada dia. I és que la vida a masia és potser més sacrificada, però els protagonistes d'aquest dossier es resisteixen a abandonar-la.

Treballant amb la vacada al corral de la masia de les Valls.

Any 1952 // FOTO: Autor desconegut. PROCEDÈNCIA: Família Mestres. Cedida pel Grup d'Amics de Montellà.

Un mas a la frontera

LA TORRE GELBERT, AMB UN PEU A PUIGCERDÀ I L'ALTRE A ENVEIG, LES HA VIST DE TOTS COLORS AL LLARG DE LA HISTÒRIA; LA FAMÍLIA COMANGÉS HI HA VISCUT LES DARRERES DÈCADES

Jordi Pardinilla Vilaplana > TEXT I FOTOGRAFIA

Les parets de la Torre Gelbert i les dels seus edificis adjacents han estat testimonis de la nostra història més recent; la finca guarda històries i secrets, dramàtics alguns, i tendres, colpidors i emocionants els altres. Les guerres, el contraban i els relats de fronteres hi són presents. Els qui buscaven indrets per on escapar de la persecució franquista, a la Guerra Civil, s'hi han amagat –i han pogut menjar i descansar–, i alguns altres han mort electrocutats als rails del Tren Groc, metres enllà, encara dins de la finca, quan volien travessar la frontera. Els gossos de la Wehrmacht alemanya s'hi han ballat esperonats pels mateixos oficials i soldats nazis. I fets menys transcendents, com ara les vaixelles de Limoges o els sabons Lux que es compraven a la Guingueta d'Ix, sobretot en els anys de postguerra, i que passaven la frontera per la finca i anaven a parar a les llars de les famílies més benestants de Barcelona. Mil històries per explicar.

La Torre Gelbert o mas Gelabert o la Torre del Gelabert. Diferents noms per a una finca que té més de 250 jornals, la qual cosa ens indica la grandària de la seva superfície. És tan grossa que una part de les seves terres és dins de l'Estat espanyol i una altra part dins de la República francesa. Una part és Puigcerdà –abans, Rigolisa, nucli agregat el 1846 a la capital cerdana– i l'altra, Enveig. La frontera passa pel bell mig: una fita, la 471, la coneguda com a Roca Basseda –la roca pren el nom d'una de les cases de la finca, ja que la família Basseda Forcada va tenir la copropietat de la masada el segle XVII–, així ho indica i ho recorda.

La casa està inclosa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Hi està referenciada, però, com a mas Gelabert. Diu: «Antic gran mas cerdà –segles XVIII i XIX– que es troba a la part nord de la ciutat en una desviació del camí de Puigcerdà a Ur, justament sobre la línia fronterera. Destaca una

massissa torre quadrada al centre d'una de les dependències. És habitatge de planta baixa i tres pisos, amb coberta a dos vessants de llicorella. Les obertures de les finestres tenen llindes de pedra i a la part alta encara es poden veure antics esgrafiats de temes florals. La resta presenta arrebossat sobre aparell de construcció fet amb pedres sense treballar lligades amb morter. Al mig de l'era hi van construir unes dependències per bestiar trencant l'harmonia del conjunt. És un mas de grans dimensions i una part de les dependències és a França. El portal d'entrada està datat amb l'any 1828. A les obertures hi ha llindes amb dates del 1860 i 1867.»

La finca de 88 hectàrees la van comprar, l'any 1943, els germans Joan i Ramon Comangés Arró, aquest darrer, el pare de n'Amadeu Comangés Gràcia, avui, el cap de família. Van adquirir les terres després d'uns anys que hi van fer d'arrendadors. N'Amadeu explica que es

L'Amadeu Comangés amb els cavalls al mas de França, que era la casa de l'oncle.

va pagar un milió de pessetes de l'època als propietaris, que era una societat anomenada Fomento de la Propiedad de la Cerdanya, creada per Mercedes Macià i el seu marit, Jaume Carcereny. Macià era hereva del mas, conjuntament amb el seu germà Fèlix, a qui li va comprar la part després que aquest s'arruïnés, sembla ser, per unes inversions al tren de Sant Joan de les Abadesses.

N'Amadeu diu –només tenia tres anys quan es va tancar aquesta operació– que la compra es va poder fer per la gran quantitat de bestiar que va acumular la família al coll del Pimorent, on els animals pasturaven. «Durant la Guerra Civil la família va incrementar molt el bestiar a la muntanya –no el podien bair, no el podien vendre– i quan es va haver acabat el conflicte bèl·lic ens vam refer molt. Tant, que vam tenir diners per comprar la Torre Gelbert», afirma.

A la finca hi ha quatre peces construïdes diferenciades: la Torre Gelbert –on viu la família–, la Torre Basseda –avui, casa particular d'una de les filles–, la casa Basseda –que el 2001 es va transformar en apartaments de turisme rural– i el mas de França, un edifici de grans dimensions, a un centenar de metres, que ja es troba a l'altre costat de la frontera: el nom no porta confusió.

El turisme rural ha estat un gran suport econòmic per a unes terres que tributen a Puigcerdà i a Enveig. Però, més enllà del turisme rural –un servei relativament nou impulsat per la família a primers de segle XXI–, els Comangès s'han dedicat i es dediquen de sempre a la pagesia i a la ramaderia, principalment als cavalls. N'han tingut molts caps, més d'un centenar, i el bestiar ha estat un puntal del mas: vaques de carn i de llet, porcs, conills, gallines. I terres i terres on sembrar blat, herba per als animals o patates. Patates a carretades, ja que

una època de la vida del mas, i de molts masos de Cerdanya, les patates van representar una gran aportació econòmica. «Havíem arribat a fer uns 30.000 quilos de patates que, la pràctica totalitat, baixaven a Barcelona», detalla n'Amadeu.

Vivències, fets i anècdotes. Una nit van picar a la porta. Era la nit del 9 de setembre de 1936. «Ens van dir que hi havia una reunió del Comitè, important, a Puigcerdà. Que hi anéssim», explica n'Amadeu. «La mare els va contestar que no eren hores i que ja hi aniríem l'endemà. I aquella va ser la nit o matinalada que van matar 21 persones allà, a Urtx, en una acció perpetrada pel Comitè de Puigcerdà que pressionava molt els pagesos. Sort de la meua mare», afegeix. La situació viscuda per la família aquella nit els va espantar i van decidir que treballarien de dia al mas de França, però de nit anirien a dormir a Ur. «I al mas de França s'hi instal·là una parella de *gar-*

des mobiles. Encara no fa gaires anys que hi havia a l'entrada del mas, a la portaleda, un rètol que indicava 'Police'.»

Com aquesta, moltes altres vivències. Impossibles encabir-les aquí. La peculiaritat de la ubicació de la casa ha fet que la finca i la família hagi estat protagonista en desenes de reportatges, ja sigui als mitjans locals com d'altres països.

El relleu. Els padrins de n'Amadeu eren de Sallagosa i Orén (Prullans). Es van casar a Age, però ben aviat van traslladar-se, primer al mas d'en Cot, a Puigcerdà, després a Santa Llocaia i, posteriorment, a Rigolisa. En una època, van arribar a portar les dues masades: Santa Llocaia i Rigolisa. De fet, van iniciar tractes per a comprar Rigolisa, però va venir la Guerra Civil. «La família ja tenia els diners per comprar Rigolisa, però va esclatar la guerra i els diners rojos van perdre el seu valor», explica n'Amadeu. Van marxar de Rigolisa per venir a fer d'arrendadors a la Torre Gelbert, uns pocs metres més enllà –de fet, les dues finques limiten–.

Els padrins van tenir set fills i els pares de n'Amadeu, dos: ell i la seva germana gran, Maria Lluïsa. N'Amadeu, que té 81 anys, es va casar amb Glòria Ravetllat Iglesias i van tenir dues filles: Elisabeth i Laura. La primera ha estat mare de tres infants: dos nois i una noia. Els dos fills, nets de n'Amadeu, de dotze i setze anys, són la nineta de l'ull de l'avi: en ells hi veu la continuïtat de l'explotació i de la tradició pagesa de la família.

A la dreta, la casa on viuen actualment, la Torre Gelbert. Al detall, la torre en una foto de l'any 2000 // FOTO: Martí Solé Irla.

Una pionera al món rural cerdà

LA ROSA NAUDÓ CARRERA EXPLICA COM ERA LA VIDA DE PAGÈS A CAL MANYAGO, UNA GRAN FINCA ON ES VA CASAR I AIXÍ ES VA CONVERTIR EN LA ROSA DE MONTELLÀ

Sandra Adam Auger i Martí Solé Irla > TEXT

La Rosa Naudó va néixer l'11 de novembre de 1942 a cal Xacó del Vilar d'Urtx. Els pares de la Rosa n'eren els masovers fins que el 1945 feren cap a Santa Llocaia, a l'Alta Cerdanya. Amb un parlar molt agradós, recorda: «Quan tenia tres o quatre anys vam arribar a Santa Llocaia venint de Llúvia. Jo anava sobre les espatlles del meu pare. Els tiets eren arrendadors a cal Barnola i, en quedar vídua la tieta, li vam venir a donar un cop de mà i ens vam acabar instal·lant a cal Barnola, propietat dels de Montellà. Aquells anys jo anava a l'escola al mateix poble, a tocar de l'església, sempre amb la cartera amunt i avall, a l'hivern duia llenya per escalfar-nos». I continua: «La mainada i els vells ens repartíem la feina de guardar les vaques. Abans d'anar a escola les guardàvem fins que venia el padrí a substituir-nos. En sortir d'escola agafàvem el relleu i l'avi anava a l'hort o a descansar. El millor que va passar pels vells i per la mainada va ser l'arribada del vailet elèctric. També pujàvem la llenya a casa i l'aigua del pou. Quan érem una mica més grans ens enviaven a Llúvia a comprar formatge de bola, sardes, arengades... Després, per Sant Miquel, els pares ja ho anaven a pagar.»

El 1962 es casà amb Gabriel de Montellà i s'instal·laren a cal Manyago, una finca de 100

hectàrees, tres o quatre parells de bous i quatre mossos. Li demanem com era la vida a pagès i no dubta: «La vida a pagès era treballar i treballar. L'home es llevava i anava a munyir. Posava la llet als gerros i, perquè no es tornés agre, els deixava dins la pica plena d'aigua freda fins que passava el camió a recollir-los.»

La feina canviava segons l'estació de l'any. La Rosa segueix: «A l'hivern era *calme*. Les tardes es passaven vora la fogaina, on es cuinava el menjar dels porcs, els homes jugaven al truc, les dones tricotaven i els nens escoltaven les converses. A la primavera s'engegava el bestiar a la muntanya d'Er i cap a les Bulloses. Els diumenges s'anava a mercat a la Vila, davant del casino de Baix es reunia tota la pagesia de Cerdanya amb els tractants de bestiar i els maquinys. Allí es tanquen molts tractes. Cap a l'abril també s'hi llogaven els mossos, principalment andalusos i gallecs, que vivien a casa i dormien a la cort de les vaques sobre un bon jaç de palla i aïllats amb una manta. Començaven preparant els recs, llaurant i tallant llenya. Un bon mosso llaurava un jornal al dia o feia una cana de llenya.»

el finestral era ple, els nens aixafàvem l'herba per fer espai. Després, anaven a buscar els bous al prat, els trobaven gràcies al so dels picarols, els junyien i cap a llaurar», explica.

Les dones, afegeix, «cuinaven la sopa d'all per als vells i a les deu del matí portaven l'esmorzar al camp: trumfes eixutes, una o dues rostes i un parell d'ous ferrats. S'alternava entre un dia escudella i un dia cols i trumfa. A la tarda es portava el berenar al camp: sardines, formatge roig i enciam.»

La Rosa també recorda que «el 15 de juliol, l'herba ja era plegada i començava la sega del blat verd perquè no s'espolsés. Es feia el torn del camp i s'anaven fent els vencills per lligar les garbes. Amb vint garbes es feia un cavalló: espiga dins i tija a fora per no agafar l'aigua. Després cap al garber de casa.»

Les portes de cal Manyago eren sempre obertes, especialment a l'estiu: «Per les vacances d'estiu, la casa s'emplenava de parents de Barcelona i Perpinyà. Tots no hi cabien i es feien fugir els uns als altres. Nosaltres els rebíem amb els braços oberts i els atipàvem tots». En aquest sentit, afegeix que «la gent de pas també era ben rebuda, el Carolí, un rodamon cerdà, de tant en tant també treia el cap. Tenia molta mania a les dones perquè deia que quan feien foc cremaven massa llenya. Nosaltres li donàvem sopes de pa i li cosíem alguna cosa lluenta al gec i ell marxava content, convençut que

Atipar tothom. A l'estiu, abans de res, es descarregava la carreta que al vespre s'havia deixat davant del finestral. «Quan

La Rosa Naudó, la Rosa de Montellà.
FOTO: Pierre Campmajo.

li havien donat una medalla. Per Puigcerdà corria un andalús que nosaltres li dèiem el Barberito. Un cop al mes venia a Santa Llocaia i tallava els cabells a tots els homes del poble. Tots l'esperàvem perquè ens duia musclos i *La Vanguardia*. Com que tothom li donava menjar, de vegades feia durar el treball una setmana.»

Activista rural. La Rosa també explica: «Uns dies abans de la festa del poble, passaven l'esmolet i l'estanyet; calia tenir-ho tot a punt per a la festa que durava tres dies i la casa s'omplia de gent. Per menjar no hi faltaven mai els pollastres, els conills i els tirones. La missa la deia l'*abbé* Peypoch, que era el capellà

de Santa Llocaia i d'Er. El ball, amb una orquestra, es feia a tocar de l'església»; i segueix: «A l'octubre, se celebra la fira de la Guingueta (Bourg-Madame), era un dia que es trobaven les famílies de banda i banda de la frontera, nosaltres ens recollíem tots en un prat a tocar la Guingueta i fèiem un dinar familiar.»

Després arribava el setembre, temps de sega: «Quan va arribar la màquina de segar, va canviar el món. Quinze homes feien passar el blat. Pujaven a casa ben bruts. Els segadors venien de Bagà o de l'Arieja i se'ls rebia amb una ampolla d'*aniseta*. Es cuitava de segar i per Sant Miquel ja no es portava el berenar al camp. Era el moment de pagar les rendes i els mossos, així que calia vendre

els vedells als maquinys de l'Arieja. Quan podíem també se'n feia passar algun d'estraperlo cap a Llivia i d'allà, cap a Espanya. Un cop segat, es passava l'estripadora i es plantaven naps.»

Però, no tot era el treball del camp: «També vam ser casa d'acollida de nens orfes o en dificultat. L'Assistance Publique creia que a pagès almenys podrien menjar. En vam criar deu, van estudiar i han tingut bones feines.»

Fou en aquest context que la Rosa es convertí en activista del món rural. Estudià per ser gestora d'explotacions agràries a París i tornà amb l'objectiu de millorar les condicions de vida de la pagesia. Entre d'altres càrrecs rellevants, fou presidenta de la Mutualité Sociale Agricole des Pyrénées Orientales durant 35 anys, on treballà per protegir la pagesia. Així, explica que «en aquell moment els joves agafaven les explotacions agrícoles que no eren rendibles i, a més, no tenien poder de decisió perquè els vells manaven i gestionaven l'economia. Als anys cinquanta, molts joves ho deixaven tot per tenir un sou a final de mes com a funcionaris». Per la Rosa fou vital treballar per tal que les dones tinguessin poder adquisitiu: «En el meu temps impulsàrem la creació del turisme rural que ocuparia els antics porxos abandonats i gestionarien les dones. Es mantenia l'activitat agrícola i s'obria al turisme.»

En un racó del saló on ens rep destaquen les distincions que ha rebut al llarg de la vida i que la converteixen en un referent per a les dones cerdanes: *Chevalier* (1976), *Officier* (1993) i *Commandeur du Mérite Agricole* (2000); *Chevalier dans l'Ordre National du Mérite* (1998) i *l'Étoile Européenne du Dévouement Civil*. Al 2011 rebé la més alta distinció: la insígnia de *Chevalier dans l'Ordre National de la Légion d'Honneur* pels seus 51 anys dedicats al desenvolupament del món agrícola.

A dalt, cal Manyago, l'any 1910. A baix, una màquina de batre i una colla de segadors treballant entre les garbes, l'any 1925 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Rosa de Montellà.

Arrelats a la terra

ALGUNS JOVES DEL BARIDÀ I LA BATLLIA, LLUNY DE LA VIDA EN SOCIETAT, HAN TRIAT UNA MANERA DE VIURE LIGADA A LA TRAJECTÒRIA FAMILIAR I L'ASSENTAMENT A UN INDRET

Miquel Spa > TEXT // Ramon Vilalta > FOTOGRAFIA

Hi ha cases amb un ritme propi de vida que acaben imposant-la als seus habitants, els quals sovint se senten com observadors de la societat més que no pas membres. Veuen aparèixer les modes i substituir-se per altres d'oposades mentre al mas el temps i les seves estètiques es mantenen impertorbables. Aquestes cases històriques fugen dels topònims dels mapes i creen una realitat geogràfica paral·lela. Les masies són noms indestruïbles a l'indret i sovint esdevenen termes secrets, coneguts tan sols pels veïns del poble coneixedors dels plecs del paisatge.

Als vessants del Cadí, al terme de Montellà, la masia d'Esconsa es reivindica com una d'aquestes realitats paral·leles. La masia s'aixeca al sud-est del terme, al camí d'accés a Prat d'Aguiló i la vall de Ridolaina. Esconsa viu en el seu escenari elevat, dominant a l'oest Montellà i les valls del Baridà i a l'est la gran plana de la Batllia per sobre Ri-

dolaina. Les seves referències properes són els torrents de la Fontfreda i el de la font d'Abeller i els seus veïns són cal Soldat, cal Cepat o cal Mandrat.

L'Albert Subirana Martí és un jove de 33 anys que passa per ser l'última esperança d'Esconsa. Va néixer a la masia i encara ara segueix una tradició d'arrendadors que va encetar l'avi. El seu pare hi feia de pagès fins que es va posar malalt, a la segona meitat de la dècada dels 2000. A l'hora de decidir cap on tirar, va deixar la mecànica que havia estudiat per dedicar-se en cos i ànima a la vida ramadera que havia après als peus del Cadí. Quan era petit la família gestionava una quarantena de vaques de llet i conreava els prats propis de la finca. Ara, amb els actuals marges de la ramaderia, l'Albert ha de tenir més d'un centenar de vaques de carn i conrea molts més prats de masos propers i de mig poble d'Estana. Els seus càlculs el desanimen: «Abans portant els prats

de la casa i unes quaranta vaques en vivien cinc famílies. Ara amb prou feines em puc treure el meu sou». Amb tot, l'Albert se sent arrelat a Esconsa i per poc que pugui no en marxarà: «És on he nascut i on he crescut i, tot i que no ho sigui, m'ho sento casa meva. De fet, el propietari em diu que em veu com un fill seu. M'estimo aquesta terra i ningú no ho portarà com ho porto jo perquè

hi tinc una vinculació emocional, amb la casa i l'entorn.»

Solitud buscada. Amb els anys, la casa s'ha anat buidant. En temps del seu pare hi havien viscut set persones. Després quan va ser l'hora d'anar a l'institut van anar compaginant altres habitatges a Martinet i després a Pi. Però a Esconsa hi continua fent vida perquè sent que és el seu racó de món: «A mi se m'hi atura el temps. Quan estic amb els animals i fent coses a la casa no haig de mirar el rellotge; res de més enllà no em preocupa... és Montellà i no és Montellà, és Cerdanya però tampoc ho sento com Cerdanya... és Esconsa, és el meu propi món. Quan hi soc desconnecto del món». L'Albert viu el lligam amb la casa d'una manera molt intensa. S'ha acostumat al seu silenci i la seva solitud aïllada de tot i tothom: «Em poden dir que soc estrany, però quan els caps de setmana a Pi hi veig molta gent, de seguida, se'm fa excessiu i tornaria a Esconsa a viure el seu propi ritme de vida; hi tinc tants bons records!»

Recorda de petit dies especials en els quals venien de cases properes a fer la matança del porc o a fer una cace-
ra. Eren jornades en què la masia vivia una festa major d'amics i parents anant amunt i avall feinejant, sempre amb una taula pel mig per celebrar la tradició que els lligava a la terra. El món d'Esconsa eren les cases del voltant i els seus prats.

L'Avi Lluís amb els seus nets a Esconsa a principi dels anys 90.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Albert Subirana.

Les seves referències són el prat de la Clau, el camp dels Noguers, el camp de Martinet, el camp Gran, el de les Deveses, la feixa Llarga i el camp del Pou... cada racó de l'entorn té un nom que el fa familiar amb les feines quotidianes. Quan de petit baixava a l'escola de Montellà tenia la sensació que tornava al món dels humans, a veure què hi havia passat. Els veïns més pròxims eren en masos allunyats. Era difícil relacionar-se amb altres nens i famílies. Ells eren els d'Esconsa i aquell era el seu indret. La casa encara no té electricitat de xarxa i la pista cal arreglar-la de tant en tant perquè es va malmetent amb la neu i la pluja. La vida a la masia és complicada i cal treballar-la dia a dia.

L'Albert no té clar que la tradició de viure i cuidar Esconsa es mantingui més enllà d'ell. Als seus fills els ensenyarà a estimar la casa i el seu escenari vital, però ja serà cosa d'ells continuar la saga. La masia es resisteix a rendir-se com ho han fet altres cases d'aquell univers de relacions que un dia va ser viu: el castell de Sant Romà, la casa de Sant

Romà, la de l'Arajo o cal Cepat. Cases que un dia van ser un món i ara són cada vegada més piles de pedres que obliden el seu passat. Mentre ell pugui, vetllarà perquè Esconsa no s'apagui.

Un peu al món i un altre a la Serra.

Entre Prullans i Martinet, però en cap d'aquests pobles, i al cor de la Batllia i l'incipient Baridà, però fora també de les seves realitats geogràfiques, la masia de la Serra també sembla viure en el seu propi món. Des de fa generacions, tant que es perden en el recompte dels segles, la família Font, coneguda a l'indret amb el sobrenom dels Junc, habita la masia de la Serra. Avui són la Laura i

la Júlia, nascudes els anys 1988 i 1989, les que mantenen la tradició ramadera que el seu pare, en Josep, els va passar com un llegat dinàstic.

Les noies Junc han nascut i crescut en aquest racó de món que sembla mirar-se la Cerdanya i el país des d'una certa distància. Cap camí no passa per la Serra i, doncs, per posar-hi els peus s'hi ha d'anar expressament. La seva ubicació, lluny dels grans eixos comunicatius actuals, parla d'una altra època en la qual els pobles de la Cerdanya tenien una xarxa de camins íntima. Famílies i traginers travessaven la Solana de Martinet a Prullans i Éller per senders que avui han quedat desdibuixats entre boscos i prats i que tan sols casaldots com la Serra recorden que havien estat passos rutinaris.

La Laura i la Júlia no saben des de quan la seva família viu a la Serra, però sí saben que fa més de 200 anys, perquè ja hi era a la fundació del Rec Gros de Prullans, que aquest any celebra el segon centenari. Totes dues tenen altres professions. La Laura en el camp de la comunicació i la Júlia en el de l'ensenyament, i totes dues compaginen la feina amb les tasques pròpies de l'explotació ramadera. Amb la mort del pare, fa tres anys, el número de vaques ha baixat del centenar fins conduir-ne una vintena de caps. Amb tot, cal tenir cura de la finca i els vedells dia a dia, com sempre s'ha fet a la Serra. El manteniment de tota la finca ho fa obligat per poder optar a les ajudes per a l'explotació ramadera.

A l'entorn de la masia hi havien viscut diverses famílies segles enrere, però

L'Albert Subirana als prats d'Esconsa, que són el seu dia a dia. Al detall, el mas d'Esconsa // PROCEDÈNCIA: Arxiu Albert Subirana.

De la pagesia al turisme

EL MAS D'EN ROQUETA ENFONSA LES ARRELS EN LA HISTÒRIA MEDIEVAL DE LA COMARCA DE L'ALT URGELL, QUAN ERA CONEGUT COM A MAS DE LES CANALS O D'EN ROCA JUSSÀ

Climent Miró Tuset > TEXT // Albert Crespo > FOTOGRAFIA

La verdor intensa del camp de golf i dels prats de dall modifiquen força la percepció que puguem tenir del paisatge històric d'Aravell i del seu entorn. L'arribada del canal provinent de la Valira a principi dels anys setanta del segle XX va facilitar el rec per aspersió de la majoria de les aspres i secanes terres dels entorns d'Aravell i de Bellestar. Hi tingué molt a veure la figura del polític més vistós del tardofranquisme en aquestes contrades: Joaquim Viola Sauret, com bé ho recorda una placa erigida pels regants en un indret de Bellestar proper a una de les boques de rec del canal d'aigua procedent d'Andorra.

El paisatge d'Aravell i de Bellestar fins a aquell moment estava dominat per conreus de secà i pocs prats de dall que es regaven a través de basses que recollien l'aigua dels torrents propers. Feia temps que la fil·loxera i l'arribada de la carretera a la Seu d'Urgell propiciaren la importació de vi de més qualitat de contrades més meridionals, quedant arraconada aquesta producció mil·lenària

al consum domèstic de les diferents cases i masos de la contrada.

Per molt estrany que sembli, els masos i l'hàbitat dispers han tingut una forta presència al nord de l'Alt Urgell que, com bé sabem, s'ha caracteritzat històricament per una tipologia d'hàbitat concentrat, amb un escampall de viles, pobles i veïnats de diferent grandària. Com a la resta de Catalunya, trobem els masos documentats en època medieval. Sense anar més lluny, el terme de la vall de Castellbò, que històricament trenca a les immediacions d'Aravell, s'ha caracteritzat per la presència d'un reguitzell de masos, la majoria dels quals disposats a la solana i als secans que dominen la muntanya del Cogoll i de Burbre. La documentació medieval esmenta l'antic mas de Cercèdol, anomenat d'en Pere des del segle XVI, el de Romidrols o d'Aristot de Dalt i el de Baix, Engong, Iscla, actualment conegut com a Mardiscla, i els de-

sapareguts de la Llaguna, els Torrents, Sovils, Agarau, Santa Eulàlia de Cerqueda, Solans... La documentació més moderna i propera en deixa entreveure uns altres, com cal Gabriel, el cap del Roc o cal Magí de la Serra, construïts possiblement en el solar d'algun d'aquests més antics i desapareguts.

L'extrem occidental del terme de la vall de Castellbò aixopluga també en la solana dominada per Burbre i el Cogoll l'històric mas d'en Roca Sobirà, actualment cal Roca, i força més avall, ja prop d'Aravell, el mas d'en Roqueta o d'en Roca Jussà, conegut en època plenament medieval també com a mas de Canals. El seu origen el trobarem en la més que probable comunitat monàstica de Sant

Martí, que l'any 914 restava abandonada i fou cedida al monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles conjuntament amb el també cenobi abandonat de Sant Vicenç dels Torrents, també transformat en posteritat en un mas.

A l'esquerra, l'actual edifici del restaurant. A la dreta, el mas d'en Roqueta amb l'establació de vaques lleteres, els anys 90 // PROCEDÈNCIA: Arxiu família Navarro Betriu. Al detall, l'antiga premsa de vi.

El petit nucli del mas d'en Roqueta o d'en Roca Jussà el conformaven fins fa relativament poc el pròpiament dit mas d'en Roqueta, cal Ramonet i cal Mateu. Qui sap si el nom de Canals guarda algun vincle amb el torrent que passa pel costat del grup de cases del mas. Aquest curs d'aigua, que neix dalt de la muntanya, prop del coll de Burbre, proporcionava als Roqueta l'aigua suficient per omplir una bassa que proveïa de rec i força per a tres molins. Així ens ho expliquen el Josep Navarro Martell, guardià del record de la història de la seva antiga pairalia, i la seva muller, la Leonor Betriu Martell, que amb la seva filla més gran, la Urgell, conversem a l'entorn de la taula en un moment de repòs guardat en una fosca tarda hivernal.

Un molí per fer llum. El Josep ens diu que dos d'aquests molins se'ls va endur una torrentada de principi del segle XX. El que sobrevisqué més endavant els proporcionà llum i movia una serra circular per fer taulons i un torn, que treballà molts anys l'Elies de Castellbò, que era parent dels Roqueta. Segons va sentir a dir el Josep als seus padrins, les rodes d'aquests molins foren preparades prop del Cadí, a Fórnoles, i baixades i rodades amb cura pel camí del coll de Creus fins a Aravell, tot travessant el riu Segre. Eren altres temps i la qualitat de la pedra era crucial per al bon funcionament d'un molí.

L'aigua de la bassa regava l'hort i prats a través d'una reguera que s'estenia força avall de les cases, tot molt abans de l'arribada del canal de la Valira i en aquell paisatge dominat pel conreu de secà. Com bé hem comentat, el rec va modificar profundament el paisatge de la contrada i aviat els espais de conreu cerealístic i molts antics vinyers foren reconvertits en prats de dall. Pel record queda l'antiga

premsa, el cup, el celler i els raïms de la varietat ull de llebre, macabeu i moscatell que collien per a la producció domèstica de vi. Per acabar-ho d'adobar, una gelada va posar fi a la producció de vinya i els Roqueta van deixar de produir vi i el compraren a cal Cortich del proper poble de Vilamitjana.

El Josep ens explica que de petit tenien vuit vaques, dues de les quals treballaven enjovades el camp. El seu padrí, el Josep Navarro Gui, casat amb l'Àngela Ribot Travesset, d'Aixirivall, portava les llaunes de la llet amb un ruc cap a Aravell, on les recollia un camió que les duia a la cooperativa. El seu pare, el Josep Navarro Ribot, casat amb l'Àngela Martell Llevet, de Turbiàs, va comprar cap al 1953 el primer tractor que tingueren, un McCormick, que fou també el primer de la contrada, i que aviat substituï les vaques enjovades i el ruc.

L'arribada de la televisió també va significar un gran canvi en els hàbits domèstics, no només de la casa sinó també de força veïns que es desplaça-

ven cap al mas d'en Roqueta a veure sèries com *Bonanza* i les primeres retransmissions de partits de futbol. Es tractava d'una avantguarda, aleshores en obligat blanc i negre, que va instal·lar el Riera de la Seu.

El tractor i la televisió constituïen part del progrés i dels canvis que duia el segle XX i que tingué com un dels punts culminants l'arribada del rec de la Valira. La transformació total dels conreus amb el rec comportà també una ampliació de l'explotació ramadera amb la construcció d'una estabulació especialitzada en la producció lletera. Més endavant, construïren l'actual edifici del restaurant i van reconvertir l'antiga casa pairal en un hotel. Poc després, amb la construcció del proper camp de Golf, el mas d'en Roqueta es va decantar definitivament cap al sector turístic, amb la construcció de les pistes de pàdel i tennis, l'obertura de la casa rural i l'especialització en l'organització d'esdeveniments.

La història recent del mas d'en Roqueta és la d'una transformació i canvi que, de certa manera, acompanya la del propi país, amb un arrelament mil·lenari en la nostra història, que és capaç de guaitar el futur sense por de perdre el passat. El Josep i la Leonor en són ben conscients, com també ho són els seus cinc fills: la Urgell, la Natàlia, el Pep, el Nacho i la Laia.

A dalt, el Josep i la Leonor. A baix, la Urgell mostrant una llista de bestiar en conlloc de la vall de Castellbò exposada al restaurant.

Vestigis de la Llosa

AL BARIDÀ, LA VALL DEL RIU DE LA LLOSA S'OBRE PAS UNINT EL SEGRE AMB LA FRONTERA FRANCOANDORRANA, UNA VIA DE COMUNICACIONS HISTÒRICAMENT MOLT RELLEVANT

Marc Bernadas > TEXT I FOTOGRAFIA

Fora del corredor natural que ha modular la vall del Segre trobem altres passos que en un passat no tan llunyà foren camins de rellevància, agents econòmics, però també vies per a moure's clandestinament per aquesta zona de fronteres. Una d'elles s'obre pas resseguint el riu de la Llosa i ha anat perfilant la vall homònima, d'origen glacial, les aigües de la qual recorren de nord a sud fins a desembocar al Segre, al bell mig de Martinet. El riu de la Llosa neix a l'altura de la Cabana dels Esparvers, on conflueixen les aigües dels rius de Vallcivera, de Montmalús i d'Engaït, procedents dels últims vestigis de la darrera glaciació. Durant el seu ràpid descens, s'hi van sumant múltiples torrents, rierols i rieres.

Malgrat l'aparent inexpugnabilitat de massissos que se situen just per sota dels 3.000 metres, la vall de la Llosa té una gran importància històrica com a punt de comunicacions transpirinenc situat al Baridà, una via alternativa i molt directa de sortida de Cerdanya cap el nord; un accés a mig camí d'altres rutes naturals com les traçades pels cur-

sos del Valira i del Segre. A l'edat mitjana es consolidaria com un dels camins freqüentats pels càtars, un moviment religiós dedicat a la prèdica d'una visió heterodoxa del catolicisme. Recorrent la vall accedien per la via més ràpida i directa als comtats catalans. La migració albigea cap al sud s'aguditzaria vers el segle XIII, amb la croada contra el catarisme, endegada pel papa Innocenci III.

En aquells moments, la Llosa ja tenia una fortificació, un castell termenat sobre un petit turó rocós a 1.700 metres; excel·lent punt de vista per a efectuar un control perfecte dels moviments d'entrada i sortida de Cerdanya. Al mateix temps s'erigia en el primer bastió defensiu passada la Portella Blanca i la d'Engaït. De planta rectangular, els murs que resten dempeus tenen petites espitlleres que s'obren pas entre els rocs que conformen els panys de paret d'un edifici que tenia el seu accés principal al sud. Per les seves característiques, cronologia i localització, manté força similituds amb Torre Cerdana i Sant Martí dels Castells. La primera custodiava una altra de les vies d'accés al comtat de Cerdanya, la ruta del Pimorent, mentre que la segona fortalesa controlava el principal punt de comunicació amb el comtat d'Urgell.

Al costat podem observar les restes d'una petita ermita, l'església del castell, consagrada a la Mare de Déu dels Àngels, d'estil gòtic i planta rectangular. Tot i el seu estat ruïnós –falta el mur

occidental– encara resisteixen un parell d'arcs ogivals interiors. La capella es troba al costat sud de l'edifici. Des de 1949, el conjunt patrimonial té la categoria de monument històric: és un Bé Cultural d'Interès Nacional.

Tant el castell com l'ermita apareixen esmentades vers 1244, en un document en què participen els nobles Dalmau de Santmartí i la seva esposa Guillemma amb l'aleshores bisbe d'Urgell Ponç de Vilamur, a qui vengueren el castell i la vila de la Llosa. L'ampliació dels dominis del Bisbat es produïa en una zona d'especial sensibilitat per la constant presència de predicants càtars des d'Occitània. Les adquisicions de la Llosa, així com d'altres dominis a Viliella, Coborriu, Travesseres i els desapareguts pobles de Sallent i Àvol, per part de Ponç de Vilamur, destacat en la lluita contra el catarisme, es poden entendre com una maniobra per a fer-se amb el control efectiu de la via llosonca. En aquells moments, el moviment 'heretge' es trobava greument ferit, però encara viu. Aquell 1244 és l'any en què es captura el castell de Montsegur, considerat el darrer refugi dels Bons Homes.

El control territorial. Uns quilòmetres més ensoa, la vall de la Llosa es troba flanquejada a banda i banda pels nuclis de Viliella i Coborriu. El primer tenia, almenys des de la primera meitat de segle XIV, un castell termenat ubicat sobre el Tossal dels Moros, en una posició perfecta pel control territorial, un pas que el bandolerisme també va fer

Restes del castell de la Llosa.

seu. El cas més evident és el dels Cadell, senyors d'Arsèguel, molt presents al Baridà on aital nissaga havia ostentat, fins i tot, els càrrecs de sotsveguer. Tenien en el camí de la Llosa la millor dreuera per escapar de les escomeses reials i buscar protecció, lluny de l'abast de les autoritats hispàniques, creuant per la portella d'Engait, un punt d'interès i preocupació per part de les autoritats que, com explica en Lluís Obiols a l'obra col·lectiva *Història de la Cerdanya*: «A finals del segle XVI, s'havia ordenat vigilar-lo especialment, en plena anada i vinguda de bandolers, en un context de tensió arreu d'Europa, per les guerres de religió i el temor que el protestantisme també creués el Pirineu.»

La inquietud de les autoritats respecte als punts de frontera aniria passant de la qüestió religiosa cap a l'econòmica. I és que les activitats clandestines transfrontereres van exprimir amb força aquesta ruta; el contraban va ser la que va agafar força a principis de segle XVIII i ha perviscut fins pràcticament a l'actualitat. En ple segle XX cal destacar el pas dels refugiats i exiliats polítics, ja fos escapant de la Guerra Civil espanyola o bé la posterior entrada a l'Espanya franquista de persones que fugien dels horrors del nazisme. Aquesta era una de les

rutes seguides pels passadors i per les xarxes d'evasió; uns camins que, pocs anys abans, també havien permès a gent de dretes, religiosos, antics primorriveristes i simpatitzants de l'alçament militar fugir muntanya a través en direcció a França i Andorra. Històricament, el pas per la Llosa ha estat un trajecte especialment important per aquells que han cercat des de la clandestinitat travessar la frontera. Aquest fet va augmentar la pressió al territori de les autoritats franquistes i l'aparició de centres de detenció a Aràns i Lles.

Cal Jan i el molí del Salt. La vall, tanmateix, és molt més que una zona de trànsit; les cases situades a redós del castell, en especial la de cal Jan de la Llosa, demostren que l'agricultura i la ramaderia han estat durant segles la principal ocupació dels veïns de la zona, gràcies a la disponibilitat d'aigua, zones de cultiu i abundància de pastures. Aquest últim aspecte queda palès gràcies a les nombroses bordes i barraques esteses per les muntanyes dels voltants. L'accés a la llunya dels boscos que circumden la part alta de la vall va permetre —explica Jordi Llaudó a *Querol*, 26, 2020— que, al segle XVIII s'hi desenvolupés una farga per al processament i fosa del ferro, que em-

prava el sistema de la forja catalana. El mineral en qüestió s'extreia de les muntanyes del Pimorent i es transportava fins a la Llosa amb l'ajuda de matxos que remuntaven la vall de Campcardós. Avui ja només en queden les pedres que havien conformat l'edifici principal, de planta rectangular i el conjunt habitacional dels operaris, així com una llengua negra d'escòria ferrosa.

El molí del Salt és un altre dels vestigis que tot i estar mig enrunats parla d'una activitat industrial que va omplir de dinamisme la vall, gràcies al curs fluvial de la Llosa, aprofitat, també, per a l'electrificació de la 'Petita Cerdanya' de principis segle XX. El 2015 va ser catalogat com un Bé Cultural d'Interès Local per part del Consell Comarcal de Cerdanya. En l'actualitat, la vall, convertida en una Zona d'Especial Conservació, poc té a veure amb el seu paper d'antany. Pràcticament despoblada, els que la recorren poden fer-ho per plaer, gaudint del paisatge i resseguint-ne els senders. La ruta del Camí dels Bons Homes recorda que aquesta va ser zona de pas dels càtars; mentre que la indústria situada a peus del riu, els masos, els castells i les ermites enrunades evoquen un passat en què la Llosa va ser una via d'importància per al Baridà.

A l'esquerra, cascada del Molí del Salt.

A la dreta, vista general de la vall de la Llosa.

PATRIMONI ETNOLOGIA

Un gran riu de cançons

EL BERGUEDÀ ÉS TERRA RICA EN TRADICIONS I LA MÚSICA I LES CANÇONS POPULARS SÓN UNA PART FONAMENTAL DE LA SEVA IDENTITAT, PRESERVADA EN DIVERSOS ESTUDIS I CANÇONERS

Quirze Grifell > TEXT

Abans es cantava, ara es canta i sempre hi haurà algun motiu per cantar. Gràcies al llegat de músics i folkloristes, que en el seu moment van recollir les cançons que cantava la gent dels pobles, centenars de composicions han arribat fins als nostres dies.

A partir de la segona meitat del segle XIX, en ple apogeu de la Renaixença, apareixen a Catalunya els estudis i reculls clàssics de Manuel Milà i Fontanals, *Romancerillo catalán* (1853 i 1882); Francesc Pelai Briz, *Cançons de la terra*, (1866-1884); i Francesc Alió, *Cançons populars catalanes* (1891). Ja al segle XX, hi ha les importants aportacions d'Aureli Capmany, *Cançoner popular* (1901-1913). Resulta fonamental la immensa labor duta a terme per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, estudiada per Josep Massot Muntaner en el llibre *Caçadors de cançons 1920-1940*, editat

per Publicacions de l'Abadia de Montserrat el 2021, en el qual es documenten detalladament totes les missions dutes a terme en diverses comarques del país.

En l'esfera local, el jurisconsult i historiador de Berga Jacint Vilardaga Cañellas va ser premiat el 15 de maig de 1896 en el certamen de l'Institut Agrícola de Sant Isidre amb *Lo Girassol, Col·lecció de cançons populars*. L'autor va recollir també diverses llegendes tradicionals.

Joan Serra Vilaró (Cardona, 1879-Tarragona, 1969) va ser vicari de Bagà i estudiós de la història de la vila i dels seus senyors. Va portar a terme la tasca de recopilació i ordenació de les cançons que li va cantar Joan Prat Molins (Bagà, 1837-1918), conegut com a Calic, entre els anys 1908 i 1909. De la feix trobada entre el mossèn culte i el pagès cantaire, que també dictava cançons

pròpies, en va sortir *El Cançoner del Calic*, que recull unes 130 composicions. Alguns capellans el van ajudar a escriure les partitures de les cançons. L'obra va ser publicada en fascicles col·leccionables pel *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, durant els anys 1913 i 1914. L'Ajuntament de Bagà el va posar de nou a l'abast del públic en una edició facsímil l'any 1989.

Amades al Berguedà. Joan Amades Gelats és l'autor del llibre de gairebé 1.400 pàgines *Folklore de Catalunya. Cançoner*, editat per Selecta el 1951. A més de cançons populars, hi inclou el refranyer i l'enigmística. Al final del llibre hi ha una relació de cantaires entre els quals n'hi ha, naturalment, del Berguedà i les comarques veïnes. Per exemple, a la pàgina 1.334 hi escriu aquest retrat força detallat: «Casals, Josep, de

A l'esquerra, Joan Tomàs –assegut amb un bloc i llapis– i Joan Amades –escrivint a màquina– recollint cançons populars de la cantaire Adela Garrofer a Balaguer, l'any 1927. FOTO: Antoni Oller. PROCEDÈNCIA: Arxiu familiar Joan Tomàs. **A la dreta, Joan Serra Vilaró al seu despatx** // PROCEDÈNCIA: Departament de Cultura de la Generalitat.

Sant Julià de Cerdanyola. Conegut per 'l'Hereu Mill'. Analfabet. Gran cantaire i contaire, coneixedor d'un cabal quantios de literatura oral de totes les espècies tradicionals. Havia estat un gran capità de segadors i ardit passafrau i contrabandista. Conegut per tota l'alta regió berguedana, pel Cadí i les Fonts del Llobregat, que sabia passa per passa. Per raó de les seves feines predilectes, havia alternat molt amb gentes molt diverses, i, com que sempre estava disposat a cantar i a explicar, havia cantat molt i en conseqüència havia sentit cantar i contar, i així incorporà al seu repertori tot allò que havia entrat a les seves orelles. El vam conèixer vell i caduc; estava asilat a la Casa de Caritat de Barcelona i tenia uns 75 anys, però encara cantava com un rossinyol i s'explicava com una calàndria. El vam interrogar l'any 1925.»

Els altres cantaires del Berguedà que va entrevistar i anomena Amades són: el Pastor de la Cavalleria, de Puig-reig; el Pere de la Piga, de Saldes; el Peu Pla, de Santa Maria de Merlès; el Pregoner de l'Espà i el Teixidor de Vallcebre; tots gent del poble, la majoria analfabets però amb molt coneixement del seu ofici i de la vida a pagès.

Un altre dels capellans que van fer la tasca de recollir cançons populars va ser Jaume Sarri Muntada (Solsona, 1899-1973). Mentre fou vicari de Sisquer va conèixer la cantaire Bonaventura Carrera Simon, popularment la Rossa de Bonner. El mes de març de 1930 va oferir el seu treball a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Però no va ser fins a l'any 1960 que l'Institut d'Estudis Ilerdencs va començar a publicar el *Cançoner de la Rossa de Bonner*, en tres parts (1960, 1961 i 1962). Cal dir que aquest important cançoner

no s'ha publicat mai tot sencer, en un sol llibre. Més modernament, Elisard Sala Casasses (Barcelona, 1913-1970), un home d'una gran sensibilitat, músic, ceramista i poeta, es va vincular estretament amb Bagà a través de l'excursionisme i de les corals, i va deixar com a llegat el seu *Cançoner de Bagà*, publicat per Aymà el 1965 i reeditat per la UEC el 1986.

Francesc Caballé, baganès d'adopció i de sentiment, va recollir les cançons populars que cantaven l'Antonieta de cal Catllar i en Gil del Castell en el volum *Si tu te'n fas la lluna*. També va recollir cançons, poemes, sardanes i goigs de Gisclareny a *Les tres-centes cases de Gisclareny*. Els dos llibres els va editar Columna-L'Albí l'any 1995.

L'any 2000 l'acordionista i estudiós Artur Blasco treia a la llum el segon volum dels deu que formen la magnífica col·lecció *A peu pels camins del cançoner. Cançons del Cadí, del Moixeró i del Pedraforca*, editat per Salòria, amb cançons populars recollides a l'Alt Urgell, Cerdanya i el Berguedà.

Recentment, i amb el número 3 de la biblioteca Escriptors del Berguedà, ha vist la llum *Lliri d'aigua, Poesies i cançons populars* (L'Albí, 2021). El treball, de 320 pàgines, vol ser una mostra antològica i ha pouat en els cançoners abans esmentats, a més de reculls inèdits. Els redactors de la col·lecció són els integrants del Grup de Viver, presidit per mossèn Climent Forner i completat actualment per Montserrat Butxaca, Maria Estruch, Jaume Huch,

Ramon Muijal, Joan Tuneu i Quirze Grifell, que s'ha encarregat de la coordinació del volum. Els textos triats es classifiquen en deu apartats en els quals trobem: l'amor; els jocs de paraules, tirallongues i encanteris; els oficis; les dones i la misogínia; cançons històriques i de lladres i bandolers; l'humor i la sàtira; les festes populars; el paisatge; cançons religioses i goigs, i temes diversos.

Val a dir que al costat de les cançons anònimes s'hi han afegit els poemes d'autors berguedans que han escrit en to popular. Així, hi signen textos Climent Forner, Climent Peix, Jaume Huch Guixer, Jaume Huch Camprubí, Jordi Cussà, Madrona Oncins, Montserrat Ballarà, Àngel Pons Guitart i Francesc Ribera (Titot). Pel que fa a les melodies, en la introducció s'informa que: «Hi trobareu els gèneres musicals més populars: caramelles, sardanes, goigs, cobles, corrandes, nades, danses i jocs».

Diversos cançoners.

FOTO: Quirze Grifell.

Arsèguel

EL VIGILANT SILENCIÓS DEL CADÍ

Hi ha pobles de pas, pobles destí i pobles que et fan aturar. Aquests últims són indrets lligats a un paisatge o una postal que queda a la retina dels viatgers per la seva peculiaritat inoblidable. Són pobles vinculats indistriciblement a la seva imatge. Aquest és el cas d'Arsèguel, un poble del Baridà lligat a la hipnòtica imatge que ofereix des de la ribera del Segre sobre un puig davant de la paret colossal del Cadí i sota la protecció del turó de Patalín, que s'aixeca darrere les cases. Com a guardià de les cases, a ponent del nucli, l'església de Santa Coloma sembla vetllar pels veïns.

Circulem per l'Eix Pirinenc, la carretera N-260, amb la imponent paret del Cadí al sud. Un trencant ens permet passar a l'altre costat el riu per un pont de dos ulls construït a principis del segle XX, on les riuades se n'havien emportat d'altres anteriors. Creuar el Segre denota ja un canvi de món. Cal passar el pont en compte que no vingui un altre vehicle en sentit contrari. El vial s'estreny i inicia un sobtat ascens de poc més de dos quilòmetres. El trajecte va fent revolts fins que arribem a un pla on els prats s'eixamplen i presenten les primeres cases del poble. Som en un dels nuclis de població més importants del Baridà entre els dos grans pols socials i econòmics a llevant i ponent, Martinet i la Seu d'Urgell, ja a l'Urgellet.

Arsèguel està situat al nord-est de l'Alt Urgell, al costat esquerre del Segre, sobre la conca del riu Sobirà o de Cadí, que recull l'aigua de la serralada. El terme municipal, d'11 km², limita amb els del Pont de Bar, Bescaran, Alàs i Cerc i Cava. L'accés principal del poble és la carretera estreta i de revolts que uneix l'N-260, al veïnat del Pont d'Arsèguel, amb Cava i Ansovell. El cap de municipi, enlairat mostrant la pinya de cobertes amb teula àrab rogenca a 950 metres, té a l'actualitat una població oficialment empadronada de 81 veïns, per bé que arreu ens diuen que no n'hi viuen permanentment més d'una quarantena, una xifra que havia estat molt superior quan, en dècades i segles anteriors, l'economia local se sustentava en la producció pròpia. La creixent influència dels sectors terciaris, amb veïns que van a treballar principalment a la Seu, i el també creixent caràcter de poble de segona residència ha fet minvar el padró. Així, el cens de Floridablanca de l'any 1787 comptava 180 habitants i el de 1857 va registrar fins a 439 veïns. Durant tot el segle XX i els inicis d'aquest XXI, el poble ha anat basculant amb padrons per sota dels 200 habitants fins a establitzar-se al voltant del centenar. Amb tot, a principis de segle, el padró va descendir fins els

59 habitants. Desena de veïns amunt o avall, Arsèguel és un d'aquells pobles petits del Pirineu en el qual domina la quietud.

Un pa per a cada veí. Plantats davant la portalada de l'església de Santa Coloma, el carrer Trias de Bes, el central del poble, ens reclama amb el rol de carrer Major per endinsar-nos en un món de pedra, carrers estrets i costeruts. Al pas anem trobant racons amagats des dels quals el Cadí sempre hi acaba tenint una presència invisible. La gran paret de la serralada, amb congestes de neu bona part de l'any, sembla que hagi de caure sobre les xemeneies. El carrer ens amaga alguns dels serveis locals. El forn, sense grans distintius que el mostrin com un establiment públic, és encara un dels epicentres vitals d'Arsè-

MIQUEL SPA. Mataró, 1971. Periodista
RAMON VILALTA. Artés, 1977. Fotògraf

Acordió diatònic del
Museu de l'Acordió.

FOTO: Marta Pich.

Dues vistes del poble d'Arsèguel. A dalt, amb les cases encarades a la serralada del Cadí i el turó de Patalín com a guardià. A baix, amb el teló de fons del Cadí, una mica nevada.

Cadí-Pedraforca s'edita amb el suport i la col·laboració d'institucions i organismes oficials.
Sense la seva ajuda i el seu compromís no seria possible de publicar aquesta revista.

> AMB EL SUPORT DE

> AMB EL COMPROMÍS DELS AJUNTAMENTS DE

-ALP	-JOSA I TUIXENT
-AVIÀ	-LA SEU D'URGELL
-BAGÀ	-LA POBLA DE LILLET
-BELLVER DE Cerdanya	-LLÍVIA
-BERGA	-OLIANA
-BOLVIR	-OLVAN
-CASSERRES	-PRULLANS
-CASTELLAR DE N'HUG	-PUIGCERDÀ
-CERCS	-PUIG-REIG
-GER	-RIBERA D'URGELLET
-GUARDIOLA DE BERGUEDÀ	-SALDES
-ISÒVOL	-VALLCEBRE

> AMB LA COL·LABORACIÓ DE

- Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell
- Arxiu Comarcal del Berguedà
- Arxiu Comarcal de la Cerdanya
- Museu Cerdà

Interior de la 'bodega' Santamaria de Berga, l'any 1963 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal del Berguedà. Fons Josep Deseuras i Valanova.

DOSSIER NÚMERO 33 EL VI I ELS LICORS

EL VI I ELS LICORS HAN ESTAT I SÓN UN DELS ELEMENTS GASTRONÒMICS MÉS PRESENTS A LA NOSTRA CULTURA. LES COMARQUES DEL CADÍ I EL PEDRAFORCA VAN VEURE CRÉIXER LA VINYA I FA UNS ANYS QUE EN MOLTS INDRETS SE N'HA RECUPERAT EL CULTIU. EN EL PROPER DOSSIER PARLAREM DE LA VINYA I EL VI I TAMBÉ DELS CELLERS I DISTRIBUÏDORS QUE ENS ELS HAN SERVIT DES DE FA DÈCADES, ALGUNS DES DE FA MÉS D'UN SEGLE. EN AQUESTES PÀGINES TAMBÉ PARLAREM DELS LICORS QUE S'HAN ELABORAT I S'ELABOREN A LES NOSTRES CONTRADES, ALGUNS D'ELLS EN DESTIL·LERIES RECONEGUDES I D'ALTRES DE MANERA MÉS CASOLANA.

**A PARTIR DEL 21 D'OCTUBRE DE 2022,
A LA VENDA EL NÚMERO 33**

NOTA: SI ALGUNA PERSONA DISPOSA D'IMATGES RELACIONADES AMB EL PROPER DOSSIER LI AGRAIREM QUE CONTACTI AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / cadipendraforca@grupgavarres.cat)

ESPAI DE MECENATGE

Empreses, entitats
i mitjans compromesos
amb el projecte editorial

 FUNDACIÓ VALVI

www.fundaciovalvi.cat

www.prullans.net

www.balnearisantvicenc.com

www.cadi.es

www.pirineustv.cat

Una herència que es viu i se sent a cada racó del territori

La Força dels Municipis

Dels Pirineus a la plana de Lleida

Diputació de Lleida

La força dels municipis